

УДК 378+614

DOI <https://doi.org/10.32840/1992-5786.2019.66-2.14>**Л. Б. Наконечна-Роганіна**магістрантка педагогічного факультету
ДВНЗ «Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника»**Б. І. Ковбас**кандидат педагогічних наук,
професор кафедри загальної і соціальної педагогіки
ДВНЗ «Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника»

ПРОБЛЕМА ВЖИВАННЯ АЛКОГОЛЮ СТУДЕНТАМИ ВИЩИХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДІВ

Статтю присвячено вивченню особливостей та масштабів вживання алкогольних напоїв студентами вищих навчальних закладів України на прикладі добровільної вибірки студентів вищих навчальних закладів Івано-Франківської області. Збір даних відбувався впродовж січня-березня 2019 року у формі крос-секційного анкетування. Загалом вибірка респондентів становила 965 студентів – представників різних курсів та факультетів.

У статті автор зосереджується на дослідженні особливостей вживання алкогольних напоїв серед студентської молоді, звертаючи увагу на класифікацію респондентів за рівнем вживання алкоголю. Дослідження зосереджене на загальному описі тих моделей поведінки, які притаманні студентам, з огляду на особливості студентського життя, субкультури. Крім того, в роботі проаналізовано різноманітні фактори, які можуть впливати на рівень вживання алкоголю студентами: гендер, місце проживання, рік навчання, оточення та певні стереотипи молоді як щодо алкоголю, так і щодо рівня алкоголізації суспільства.

Характеризуючи студентів, які схильні до пияцтва, автор доходить висновку: це переважно хлопці; значною мірою це студенти третього та четвертого курсів; зазвичай живуть у гуртожитках (проте місце проживання не є критичним фактором); вік респондентів не відіграє значної ролі; більшість їхніх друзів також вживає, або й зловживає алкоголем, але, за словами респондентів, в основному напиваються рідше, ніж раз на тиждень; крім того, ці люди підтримують популярні твердження («міфи») стосовно алкоголю, які виправдовують їхню поведінку, проте не можна сказати, що студенти не володіють достатньою кількістю інформації про алкоголь та його вплив на здоров'я; загалом особи, котрі належать до цієї цільової групи, не схильні до здорового способу життя і самі це визнають.

У результаті дослідження автор доходить висновку, що серед студентів вищих навчальних закладів приблизно 40% осіб взагалі не вживають або дуже рідко вживають алкогольні напої; приблизно 50% вживають алкоголь рідко і нерегулярно, проте є кількість осіб, що зловживають спиртними напоями, – 11% респондентів. Отже, стаття наголошує, що досить високий відсоток студентів, які зловживають алкоголем, свідчить про те, що програмні заходи для зниження рівня вживання алкоголю є необхідним так само, як і подальші більш детальні дослідження споживання алкоголю серед студентів.

Ключові слова: вища школа, алкоголь, студенти, шкідливі звички, алкоголізм.

Постановка проблеми. Пияцтво та алкоголізм є однією з найбільш гострих проблем суспільства як в Україні, так і у світі загалом. **Актуальність** зловживання алкогольними напоями є значущою проблемою як із соціокультурного погляду, так і з точки зору охорони здоров'я та економіки. Проблема дослідження алкоголізму в Україні ускладнюється тим, що нині у нашій країні немає ані офіційно прийнятої національної політики, ані урядової підтримки громадських організацій щодо контролю споживання алкоголю [3, с. 50]. Крім того, в Україні відсутня національна система моніторингу споживання алкоголю, тому не знаходимо достатньої кількості досліджень актуальних

питань культури споживання алкоголю, а та невелика кількість праць, що стосується надмірного вживання спиртного, розглядає порушену проблему в надто загальному контексті і не акцентує на конкретних питаннях.

Вживання алкогольних напоїв серед молоді є відображенням культури споживання алкоголю в суспільстві загалом. За даними Всесвітньої організації охорони здоров'я, більше чверті молодих людей в усьому світі (26,5%) віком 15–19 років постійно споживають алкогольні напої, і найвищим цей показник є саме в Європі – 43,8% [3, с. 49–50].

Метою статті є дослідження особливостей та масштабів вживання алкоголю студентами,

зокрема класифікація та загальний опис тих моделей споживання алкоголю, які притаманні студентам, з огляду на особливості студентського життя, субкультури.

Виклад основного матеріалу. Дослідження проводилося як крос-секційне вивчення добровільної вибірки студентів у межах вищих навчальних закладів Івано-Франківської області усіх курсів та більшості факультетів. Збір даних відбувся впродовж січня-березня 2019 року у формі анкетування. Загалом вибірка респондентів становила 965 осіб.

Збір даних проводився поступово на різних курсах і факультетах шляхом поширення серед студентів анкет та бланків із подальшим поверненням заповнених бланків із відповідями учасникам дослідницької групи. Запитання в анкеті мали або альтернативні варіанти відповідей, або передбачався множинний вибір варіантів. У бланках для заповнення передбачено до 8 варіантів відповідей для кожного запитання.

Під час аналізу результатів вирішували кілька завдань:

1) вилучення із загального масиву даних змінних, що безпосередньо стосувалися вживання алкоголю, та вивчення зв'язків між ними;

2) проведення об'єктивної класифікації респондентів – поділ групи респондентів на 8 кластерів, відповідно до частоти та кількості вживання алкоголю. Розподіл було проведено на основі відповідей на п'ять запитань:

– чи вживали Ви алкогольні напої (горілку) протягом останніх 12 місяців, якщо так, то як часто?

– скільки було днів впродовж останнього місяця, коли Ви вживали бодай одну дозу¹ алкоголю?

– якщо Ви вживаєте алкогольні напої, то яку кількість їх Ви випиваєте протягом вечірки або іншого заходу, пов'язаного з вживанням алкоголю?

– скільки було днів з останніх 30 днів, коли Ви випивали 5 і більше доз алкоголю поспіль, тобто протягом кількох годин?

– чи напивалися Ви до стану сп'яніння?

3) аналіз рівня вживання спиртних напоїв серед респондентів різних кластерів; виділено два кластери, до яких належать люди із загрозливим рівнем вживання алкоголю.

У результаті об'єктивної класифікації з використанням кластерного аналізу масив даних результатів опитування був розділений на 8 кластерів залежно від кількості та частоти вживання алкоголю.

До першого кластеру увійшли відповіді респондентів, які на період анкетування взагалі не жи-

вали алкоголь. Сумарна кількість випадків цього кластеру становить 95, або 10% від загалу.

Другий кластер – це відповіді студентів, які вживають алкоголь частіше, ніж раз на місяць, але рідше, ніж раз на тиждень (кількість днів впродовж останнього місяця, коли вони випивали бодай одну дозу алкоголю, становить від 3 до 5); вони вважають, що лише кілька разів за життя (але жодного разу за останні кілька місяців) напивалися до стану сп'яніння. Кількість цих осіб серед опитаних становить 73, або 8%.

До третього кластеру зараховано випадки найбільшого вживання алкогольних напоїв. Студенти, чиї відповіді були зараховані до цього кластеру, на період опитування вживали алкоголь кілька разів на тиждень, тобто від 10 до 19 днів за останній місяць; у середньому від трьох до п'яти доз за один раз; в той же час за останній місяць було 6–9 днів, коли вони випивали п'ять і більше доз за один захід. Самі респонденти вважають, що напивалися 1 і більше разів впродовж останнього місяця. До групи таких студентів належить 40 осіб, або 4% від загальної кількості відповідей.

Респондентів, чиї відповіді становлять основну частину четвертого кластеру, також можна зарахувати до осіб, що зловживають алкоголем. Так, вони вживають спиртні напої майже щотижня; впродовж останнього місяця вживали алкоголь від 6 до 9 разів у середньому від 3 до 5 доз за один раз. Кількість днів, коли вони випивали від 5 чи більше доз алкоголю, становить від 3 до 5 днів, за останній місяць. Проте вони вважають, що до стану сп'яніння напивалися 1 раз чи більше за останній рік. Цей кластер налічує 64 випадки, або 7% від загальної кількості відповідей.

Таблиця 1

Кластеризація респондентів за рівнем вживання алкоголю

Кластер	Характеристика кластеру	Кількість осіб	Частка від загалу
1	Не вживають алкоголю	95	10%
2	Вживають алкоголь частіше, ніж раз на місяць, але рідше, ніж раз на тиждень	73	8%
3	Найбільше серед опитаних вживають алкоголь	40	4%
4	Зловживають алкоголем	64	7%
5	Рідко вживають алкоголь	166	18%
6	Дуже рідко вживають алкоголь	201	21%
7	Помилки у відповідях	6	1%
8	Вживання алкоголю є незначним	290	31%

¹ 1 доза = 12 унціям пива, 4 унціям вина або 1,25 унціям міцних напоїв (унція – приблизно 30 гр.). За іншими даними, 1 доза = 30 мл горілки, 75 мл сухого або кріпленого вина чи 250 мл пива [1, с. 85].

До наступних чотирьох кластерів увійшли відповіді осіб, що випивають дещо менші дози і не так часто, як попередні третій та четвертий кластери. Так, студенти, чії випадки становлять п'ятий кластер, випивають частіше, ніж раз на місяць, але рідше, ніж раз на тиждень; вживають в основному до 3 доз і за останній місяць не було жодного випадку, коли вони випивали би 5 і більше доз. Протягом останнього року вони напивалися принаймні один раз, але не щомісяця. Цей кластер налічує 166 випадків, або 18%.

До шостого кластеру увійшов 201 випадок (21%). Це студенти, що на період анкетування вживали спиртні напої менше, ніж раз на місяць, менше, ніж одну дозу і ніколи не напивалися до стану сп'яніння.

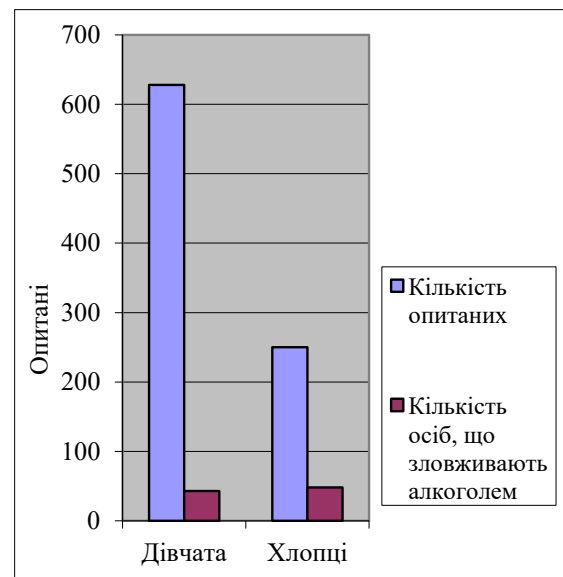
До наступних двох кластерів програма зарахувала випадки порівняно незначного вживання алкоголю. Від інших кластерів сьомий кластер відрізняється тим, що, попри загальне незначне вживання спиртних напоїв, респонденти показали значну кількість днів, коли вживали 5 і більше доз. Оскільки відповіді логічно не в'яжуться між собою, і кількість респондентів, що належать до цього кластеру, становить 6 людей (менше 1%), ми створили цей кластер для позначення помилкових відповідей. Так, наприклад, респонденти відповіли, що впродовж останнього місяця лише 1–2 рази вживали алкоголь, але було 10–19 днів, коли вони випивали 5 і більше доз за один раз.

Восьмий кластер за рівнем вживання алкоголю є середнім, між 1 і 2 кластерами (тобто вживання алкоголю є дуже незначним) і до нього належить найбільше число випадків – 290, або 31%.

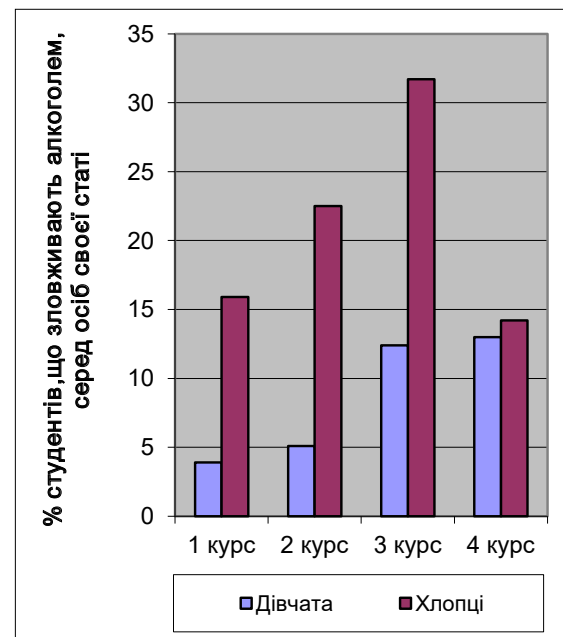
Таким чином, зловживання спиртними напоями представляють випадки третього і четвертого кластерів. Тобто кількість осіб, що зловживають алкоголем, серед студентів, що дали відповіді на анкету, становить 104, або 11%. Їх можна зарахувати до категорії проблемних споживачів алкоголю.

Анкетування показало, що хлопці більш схильні до зловживання алкоголем, ніж дівчата. Так, із 628 опитаних дівчат 43 особи зловживають алкоголем (належать до третього і четвертого кластерів), що становить 6,9% від кількості опитаних дівчат цієї групи. Водночас кількість хлопців, що багато п'ють, становить 48 з 250 опитаних осіб чоловічої статі, або 19,6%. Таким чином, відсоток хлопців, що зловживають алкоголем, утричі перевищує відсоток дівчат із цієї категорії (Діаграма 1).

Що стосується вживання алкоголю на різних курсах (можемо проаналізувати це лише на прикладі бакалаврських програм, оскільки кількість відповідей студентів магістерських програм є недостатньою для оцінки статистичних зв'язків), то можна стверджувати, що найбільший відсо-

Діаграма 1. Вживання алкоголю залежно від статі студентів

Діаграма 2. Відсоток осіб, що зловживають алкоголем на різних курсах

ток схильних до пияцтва осіб припадає на третій та четвертий курси. Частка проблемних споживачів алкоголю є більшою серед студентів кожного наступного курсу. Але є різниця у вживанні алкоголю хлопцями і дівчатами. Так, якщо кількість першокурсниць, які належать до цієї групи, становить майже 4%, то на другому курсі кількість дівчат, які зловживають алкоголем, становить 5,1% серед своїх однокурсниць, на третьому та четвертому – 12,4% та 13% відповідно. Водночас серед хлопців не спостерігається такої великої різниці між другим і третім курсом, як у дівчат, а на четвертому курсі відсоток хлопців, які зловживають спиртними напоями, серед одногрупників навіть менший, ніж на третьому (Діаграма 2).

Таким чином, можемо визначити, що третій курс є своєрідним піком, де вживання алкоголю найбільше. Це може бути пов'язано із певними факторами навчання, як-от зміна інтенсивності навчання, перехід від курсів загального спрямування до спеціальних курсів та ін.

Варто зауважити, що третій і четвертий кластери різняться між собою за зміною вживання спиртних напоїв у школі та університеті. Так, особи третього кластеру – це студенти, чий рівень споживання алкоголю зріс із вступом до ВНЗ і продовжує зростати. До осіб четвертого кластеру належать студенти, в яких був високий рівень вживання алкоголю у школі, але дещо зменшився зі вступом до університету.

Варто зазначити, що місце проживання студента (з батьками, у гуртожитку, в орендованій квартирі разом з іншими студентами) не є вагомим фактором, що визначає рівень вживання спиртних напоїв. На відміну від американських досліджень, більшість з яких стверджують, що студенти, які живуть у гуртожитку або спільно з іншими студентами винаймають житло, більш схильні до вживання алкоголю, ніж студенти, що проживають із батьками, у нашому випадку цього зв'язку не спостерігається. Відсоток серед студентів, що зловживають спиртними напоями, в гуртожитку дещо більший, ніж серед студентів, що живуть із батьками, але ця різниця не є вагомою.

Що стосується матеріального забезпечення сім'ї, опитування свідчить, що студенти, які зловживають алкоголем, характеризують матеріальний добробут своєї родини так: «нижче середнього», «середній» і «вище середнього» (немає респондентів, які б визначали рівень матеріального забезпечення як «низький» або «високий»).

Студенти, котрі багато п'ють, вказують на те, що більшість їхніх друзів також випиває. Так, більша частина студентів, схильних до зловживання алкоголем, згідно з опитуванням, вважає, що більшість їхніх друзів вживають алкоголь. Крім того, майже третина цільової групи стверджує, що всі їхні друзі випивають. Таким чином, середовище, а саме друзі та знайомі, впливає на особу та її ставлення до спиртних напоїв.

З другого боку, не варто забувати, що молоді люди схильні перебільшувати вживання алкоголю їхніми однолітками. Для порівняння: серед групи студентів, які на час анкетування взагалі не вживали алкоголю (1 кластер), третина відповіла, що меншість їхніх друзів вживає спиртні напої; ще третина відповіла, що більшість їхніх друзів випиває. Проте варто зауважити, що серед студентів, схильних до зловживання, не знайшлося осіб, які б вважали, що серед їхніх друзів ніхто не вживає алкоголю або лише меншість із друзів вживають. Отже, що особа та її середовище пов'язані між собою, але не завжди середовище визначає ставлення особи до алкоголю (що видно на прикладі групи першого кластеру),

а навпаки, часто особа, що схильна до вживання алкоголю, визначає собі подібне середовище.

Говорячи загалом про рівень вживання алкоголю серед своїх друзів, респонденти схильні перебільшувати цей рівень. Проте, говорячи про конкретні речі – як часто напиваються їхні друзі до стану сп'яніння, – студенти, які зловживають алкоголем, можуть говорити про ті випадки, коли вони випивали разом на вечірці, і тому теж можуть не об'єктивно оцінювати рівень алкогольного сп'яніння своїх друзів. Так, приблизно половина осіб, схильних до пияцтва, вказала, що їхні друзі, які теж випивають, напиваються до стану сп'яніння рідше, ніж раз на тиждень. Четверта частина респондентів цільової групи відповіла, що *лише деякі* з їхніх друзів напиваються раз на тиждень, десята частина – що *половина* з їхніх друзів напиваються принаймні раз на тиждень. І тільки п'ять відсотків висловили думку, що *всі* їхні друзі напиваються до стану сп'яніння щотижня. Отже, студенти, які зловживають алкогольними напоями, вважають, що п'є більшість або майже всі їхні друзі, хоча зазначають, що, попри часте вживання алкоголю, друзі рідко напиваються до стану сп'яніння. Тобто респонденти виправдовують власну поведінку, порівнюючи її з поведінкою друзів.

Був простежений чіткий зв'язок між вживанням алкоголю і ставленням до нього. На питання «Чи погоджуєтесь Ви, що алкоголь у невеликих дозах сприяє здоров'ю та підвищенню розумової активності?» велика частина респондентів, що вживають алкоголь, відповіла «так», у той час, як респонденти, що не вживають алкоголю взагалі, значною мірою заперечували це твердження. Це доводить, що особа, вживаючи надмірну кількість алкоголю, намагається виправдати свою поведінку у власних очах і більш схильна вірити подібним «міфам».

Проте на запитання «Чи погоджуєтесь Ви, що слабоалкогольні напої (такі як лонгер, шейк, ром-кола, бренд-кола) не можуть призвести до стану сп'яніння?» більшість респондентів відповіла негативно, незалежно від їхнього рівня вживання алкоголю. Це свідчить про те, що здебільшого студенти добре обізнані в темі алкогольних напоїв та їхнього впливу на організм. Таким чином, вживання спиртних напоїв не пояснюється відсутністю інформації про їх шкідливий вплив.

Про усвідомлення шкідливого впливу алкоголю на організм людини свідчить той факт, що опитані студенти, які вживають надмірну кількість алкогольних напоїв, більшою мірою, ніж інші респонденти, схильні визначати свій стиль життя як «не дуже здоровий» або «не здоровий».

Висновки і пропозиції. Характеризуючи студентів, які схильні до пияцтва, можемо узагальнити: це переважно хлопці; значною мірою це студенти третього та четвертого курсів; зазвичай живуть у гуртожитках (проте місце проживання не є критичним фактором); вік респондентів не мав значення; біль-

шість їхніх друзів також вживає, або й зловживає алкоголем, але, за словами респондентів, в основному напиваються рідше, ніж раз на тиждень; крім того, ці люди підтримують популярні твердження («міфи») стосовно алкоголю, які виправдовують їхню поведінку, проте не можна сказати, що студенти не володіють достатньою кількістю інформації про алкоголь та його вплив на здоров'я; загалом особи, котрі належать до нашої цільової групи, не схильні до здорового способу життя і самі це визнають.

Таким чином, узагальнюючи дослідження, стверджуємо, що серед студентів вищих навчальних закладів приблизно 40% осіб взагалі не вживають або дуже рідко вживають алкогольні напої; приблизно 50% вживають алкоголь рідко і нерегулярно, проте є значна кількість осіб, що зловживають спиртними напоями. Так, серед студентів, що дали відповіді на анкету, таких виявилось 104 особи з 965 опитаних респондентів, а це становить 11%. Їх можна зарахувати до категорії проблемних споживачів алкоголю.

Нереалізованість національної програми моніторингу споживання алкоголю серед населення (у тому числі серед молоді) спричинилася до відсутності ґрунтового аналізу як масштабів алкоголізації населення, так і системи мотивації та чинників, які впливають на рівень споживання алкоголю серед студентів. Досить високий відсоток студентів, які зловживають алкоголем, свідчить про те, що програмні заходи із проведення інтервенції серед студентів для зниження рівня вживання алкоголю є необхідним так само, як і подальші більш детальні дослідження особливостей споживання алкоголю серед студентів різних спеціальностей та регіонів України.

Список використаної літератури:

1. Сердюк А. Структура мотивації потреблення алкоголю в різних вікових групах харьковчан. *Проблеми екстремальної психіатрії* : Матеріали науково-практичної конференції «Платоновські читання». Харків, 2000. С. 83–85.
2. Bot S., Engels R., Knibbe R. and others. Friend's drinking behaviour and adolescent alcohol consumption: the moderating role of friendship characteristics. *Addictive Behaviors: електрон. версія*. 2005. Jun. 30(5). P. 929–947. URL: <https://www.sciencedirect.com/science/article/abs/pii/S0306460304003314> (дата звернення: 12.11.2018).
3. Global status report on alcohol and health 2018. Geneva: World Health Organization: електрон. версія. 2018. 450 p. URL: <http://apps.who.int/iris/bitstream/handle/10665/274603/9789241565639-eng.pdf?ua=1> (дата звернення: 15.11.2018).
4. Ham S., Hope D. College students and problematic drinking: a review of the literature. *Clinical Psychology Review: електрон. версія*. 2003. Oct. 23(5). P. 719–759. URL: <https://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S0272735803000710?via%3Dihub> (дата звернення: 12.11.2018).
5. Turrissi R., Mallett K., Mastroleo N. and the others. Heavy drinking in college students: who is at risk and what is being done about it? *The Journal of General Psychology: електрон. версія*. 2006. Oct. 133(4). P. 401–420. URL: <https://www.tandfonline.com/doi/abs/10.3200/GENP.133.4.401-420> (дата звернення: 12.11.2018).

Nakonechna-Rohanina L., Kovbas B. The problem of alcohol drinking by students of higher education institutions

The article is devoted to the study of peculiarities and the level of alcohol consumption by students of higher educational establishments of Ukraine on the example of a voluntary sample of students from Universities of Ivano-Frankivsk region. Data collection took place during January-March 2019 in the form of a cross-sectional questionnaire survey. Generally, the sample of respondents comprised 965 students which represent different courses and faculties.

In the article, the author focuses on the study of alcohol consumption among student youth, paying attention to the classification of respondents by the level of alcohol consumption. The study focuses on a general description of those behaviors that are inherent in students, given the characteristics of student life, subculture.

Moreover, the author analyzes various factors that can influence the level of students' alcohol use, such as gender, place of residence, year of study, environment, and typical youth's stereotypes, which regard both alcohol, and the level of alcoholism in society.

Describing students who are prone to alcohol drinking, the author concludes that these are mostly boys; most of all third- and fourth-year students; usually live in dormitories (however, residence is not a critical factor); the age of respondents does not play a significant role; the vast majority of their friends also drink alcohol or abuse alcohol, but, according to respondents, their friends get drunk less often than once a week; in addition, these people support popular statements ("myths") about alcohol that justify their behavior, but it cannot be said that students do not have sufficient information about alcohol and its effects to people health. In general, students, which belong to this target group, are not inclined to and admit to healthy lifestyles.

As a result of the research, the author concludes that among universities students, about 40% of people do not drink or rarely drink alcohol; approximately 50% drink alcohol rarely and irregularly, but there are a large number of people who significantly abuse alcohol; it is 11% of respondents. Therefore, the article emphasizes that a high percentage of students who abuse alcohol indicates that programmatic measures to reduce alcohol use are necessary, as well as further more detailed studies of alcohol consumption among students.

Key words: high school, students, alcohol, bad habits, alcoholism.